

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Республики Дагестан

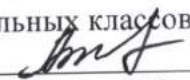
Управление образования

Администрации МР "Магарамкентский район"

МКОУ «Бут-Казмалярская СОШ»

Рассмотрено

на заседании МО учителей
начальных классов

Руководитель МО

А.К. Исмаилова

Протокол №01 от «24»08.2023г

Согласовано

Заместитель директора

М.Э.Мамедяров

Утверждено

Директор МКОУ

«Бут-Казмалярская СОШ»

Г. С.

.Абдуллаев

Приказ № 55 от

«28» .2023г.

Рабочая программа

по

ЛИТЕРАТУРНОМУ ЧТЕНИЮ

НА РОДНОМ (лезгинском) ЯЗЫКЕ

для 3Б класса

Учитель: А.К. Исмаилова

с.Бут-Казмаляр 2023г.

КБИЛЕР	ЧИН
Гъавурда твадай чар	4
«Литературадай келун» учебный предметдин мана (содержание)	9
1-класс	9
2-класс	16
3-класс	20
4-класс	25
Сифтегъан классра «Литературадай келун» учебный предметдин программа чирзавайла къазанмишна кӀанзавай нетижаяр	31
Хсуси (личностдин) нетижаяр	31
Предметдин арада авай (метапредметдин) нетижаяр	33
Предметдин нетижаяр	36
1-класс	36
2-класс	37
3-класс	39
4-класс	40
Тематикадин планирование	42
1-класс (15 сят)	42
2-класс (34 сят)	52
3-класс (34 сят)	56
4-класс (34 сят)	60

ГЪАВУРДА ТВАДАЙ ЧАР

«Литературадай келун» учебный предметдин тахминан рабочий программа сифтегъан умуми образованидин рекъяй Гьукуматдин федеральный образовательный стандартрин (ФГОС), гьакІни сифтегъан умуми образованиди гун гузлемишзавай Истемишунрин бинедаллаз туькІуьрнавайди я.

«Литературадай келун» учебный предметдин тахминан рабочий программа гъавурда твадай чарчикай, чирзавай тарсунин метлеб ачухаруникай, тарсунин умуми характеристикадикайни нетижайрикай ва тематикадин планированидикай ибарат я. Гъавурда твадай чарчи предмет чирунин умуми манаметлеб ачухарзава, аялрин фагъум-фикир авунин алакьунар вилик тухун малумарзава; учебный пландин кьурулушда лезги члалан ва литературадай келунин чка тайинарзава, арадал кьвезвай нетижаяр ва тематикадин планированидин кьурулуш ачухарзава.

Чирунин мана-метлеб рахунин кІвалахдин жуьрейрикай ибарат я. Абурук: яб акалун, рахунар, келунар, кхьинар ва мсб. акатзава. Вири и кьайдаяр сифтегъан классрин ученикрив кьадайвал ганва.

Нетижайрик хсуси (личностдин) нетижаяр, предметдин арада авай (метапредметдин) алакьайрин нетижаяр ва гьакІни сифтегъан классра келзавай аялрин гьар йисан предметрин нетижаяр акатзава.

Тематикадин планированида вири паярин программадин манадин гьал кьалурзава, ийизвай кІвалахдин лишанар, лайихлувилер ва кимивилер ачухарзава, гьар са раздел ахтармишдайла ишлемишна кІанзавай методрикай ва кІалубрикай рахазва. Ибурун жергедай яз, тематикадин планированида чара тир (дифференцированный) чирвилер тешкил авунин кьайдаярни ганва.

«Литературадай келун» учебный предметдин умуми характеристика

Литатурадин келун – гьвечІи школьник гьазурунин системада кьилин предметрикай сад я. Лезги члал чирунихъ галаз санал ада функциональный савадлувал арадал гьизва, санлай кьачурла аял тербияламишуниз ва адан зигьин артух хьуниз куьмек гузва. Литературадай келунин курс агалкьунралди чируни сифтегъан школадин маса предметрайни хьсан нетижаяр таъминарзава.

Тарсар лезги чІалал гузвай сифтегъан школада литературадин кІелунин курс
чирунин метлеб агъадихъ ганвай нетижайрихъ агакъуникай ибарат я: * гъвечІи
школьникар савадлу авунин системада бинедин вердишвал хъиз аннамишна, дуъз, зарбдиз
ва эсерлудаказ кІелиз чирун; кІелунин кругозор арадал гъун ва куьмек галачиз кІелунин
кІвалахдин тежриба къачун; рахунин кІвалахдин вири жуьреяр
хъсанарун; гъар жуьре
малуматрихъ (информацийрихъ) галаз кІвалахунин вердишвал къачун;
*художественный яратмишунин ва чирвилер къачунин алакьунриз, художественный
эсерар кІелдайла эсер авуниз вилик фидай къуват гун, гафунин искусстводив эстетикадин
къайдада эгечІун; тарсарин, илимдин ва чирвилер гудай текстерихъ галаз кІвалахунин
эвелимжи вердишвилер къачун;

* кІелуниз ва ктабдиз интерес авунин тербия гун; гъвечІи школьникрин ахлакъдин
тежриба девлетлу авун, писвални хъсанвал вуч затІар ятІа аннамишиз чирун; ахлакъдин
гъиссериз, гзаф миллетар авай Россиядин халкъарин культурадиз гъуьрмет авуниз къуват
гун.

Сифтегъан классра литературадай кІелун чирунин эвелимжи метлебувал гъвечІи
школьникдин кІелчидин (читательский) компетентность, ада вич гъавурда авай,
яратмишунин кІвалах алакьдай кІелчи хъиз аннамишун арадал гъуникай ибарат я.
КІелчидин компетентность лагъайтІа, кІелунин техника, кІелайдан ва я яб гайидан
къавурда акьунин къайдаяр чир хъуни, ктабрикай чирвилер хъуни ва абур куьмек галачиз
хкъгъиз алакьуни, ктабдихъ дуьнья ва жув чирдай алатдихъ хъиз руьгъдин игътияж хъуни
тайинарзава.

Учебный предмет «Литературадай кІелун» курсуни къетІен жуьреда агъадихъ галай
месэлаяр гъялуниз таъсир ийизва:

*1. Текст кІелунин ва адан гъавурда акьунин общекультурный вердишвилер къачун;
кІелуниз ва ктабдиз интерес ийидай тербия гун.* И месэла гъялуни эвелин эвел

аннамишна кІелунин вердишвал (кІелунин кІвалахдиз интерес авун ва гъар жуьредин
литературадин эсерар кІелунин игътияж) арадал гъизва, идани гъвечІи школьникди маса
предметрайни агалкъунралди чирвилер къачун чІехи дережада
аваз таъминарзава, яни литературадин кІелунин предметдин мана-метлеб чирунин
нетижата школьникри текстер аннамишна кІелунин вердишвилер къачузва.

1 – 4

классар патал литературадин кІелунин курс юкъван образование гузвай школада

литературадин ара тагана давам жезвай курсунин сад лагъай дережа тирвилай, и этапда аннамишна ван алаз ва жувакди кӀелунин вердишвилер арадал гъунихъ галаз санал 6 – 10 йис авай аялрин тӀеам акакъдай литература чируниз гъазурвални аквазва. 2.

Рахунин, кхьинин ва коммуникативный культура чирун.

И месэла гъялун гъар жуьре текстерал кӀвалахиз, ктабдай кьил акъудиз, ам жув элкъуьрна кьунвай дуьньядикай чирвилер артухарун патал ишлемишиз чир хъунихъ галаз алакълу я. Чирвилер гунин нетижада гъвечӀи школьникри диалогда иштиракзава, монологдин къайдадин рахунар туькӀуьрзава (эсеррин ва хсуси тежрибадин бинедаллаз), жуьреба-жуьре процессар ва объектар гекъигзава ва абурукай суьгъбетзава, учебный пособиьрин справкайрин аппарат патан куьмек галачиз ишлемишзава, словаррай, справочникрай ва энциклопедийрай малуматар (информация) жагъурзава.

3. *Художественный литературада кълурнавай гъакъикъатдив эстетикадин къайдада эгечӀунин тербия гун.*

И месэла гъялуни художественный эсерда искусстводин кьетӀен жуьредин гъавурда хьиз акъуниз, адан художественный кьиметлувал тайинариз алакълуниз ва эсер ийидай такъатар анализ авуниз (тӀеам акакъдай дережада) куьмек гузва. Гафунин искусство гъакӀни искусстводин маса жуьрейрив (живопись, театр, кино, музыка) гекъигиз, гъар жуьре жанрайрин, ишлемишнавай художественный такъатрин мукъавал ва чаравал жагъуриз алакълуниз къуват гузва.

4. *ГъвечӀи школьникдин ахлакьдин гъисс ва «эстетикадин тӀеам» арадал гъун; эсердин руьгъдин метлебдин гъавурда акъун.*

Художественный эсердин кьетӀенвилер, адан руьгъдин метлеблувал, гъвечӀи кӀелчидин инсанвилин къаматдиз ийизвай таъсир гъисаба кьунивди, и месэла гъялунихъ кьетӀен метлеб жезва. Художественный эсердал кӀвалахунин процессда гъвечӀи школьникди вич элкъуьрна кьунвай дуьньядихъ галаз алакълу ийизвай ахлакьдин ва ягъ-намусдин кьилин кьиметлувал авай чирвилер ва гъакӀни эсердин игитрин хъсан ва пис гъерекатар, вакъияар анализ авунин вердишвал къачузва. Эсердин сюжетдин вири хилерин гъерекатрин «гъиссерин рангарин» мелеблувилин гъавурда акълунни ада уьмуьрда вич тухвана кӀандай къайдайрин тербия къачуниз куьмекзава.

«Литературадай кӀелун» учебный предметдин кьилин содержательный линияр

«Литературадай кӀелун» учебный предметдин кьилин содержательный линияр:

- «Чалан кІвалахдин жуьреяр» рахунар арадал гъун (яб акалун, кІелун, кхьинар, рахунар);
- «КІелчивилин кІвалахдин жуьреяр» гьар жуьредин текстерин жуьреяр, жуьреба-жуьре малуматрин (информацийрин) ктабдихъ-чешмедихъ галаз таниш хьун;
- «Аялри кІелна кІанзавай литература» аялар патал хкянавай тестинин манаметлебдин гъавурдик хьун; аялрин къатІунриз килигна аялрин литература фад гъавурда гьатдайди хьун;
- «Литературеведческий пропедевтикада» аялриз литературадин жанрайрикай ва жуьрейрикай, чІал гуьрчегарзавай алатрикай практикадин рекьяй сифтегъан танишвилер гун.
- «Аялрин яратмишунрин кІвалах» (литературадин эсеррин бинедаллаз) аялрин яратмишунрин кІвалахда литературадин эсерда текстерин интерпретация: ролриз пайна кІелун; чІукар сегьнеламишун; жуван гафаралди шикилар чІугун ва мсб. чирун;
- «Библиографиядин культурада» (чирвилер, алакьунар ва вердишвилер). Библиографиядин алакьунар чир хьун: теклифнавай сиягьдай (списокдай) лазим тир ктаб хкягъун, кьилер жагъурун, автор, художник-иллюстратор тайинарун, аннотация кхьин.

Учебный планда «Литературадай кІелун» учебный предметдин чка

Сад лагъай классда литературадин кІелунай чирвилер къачун эгечІунин «Савадлувал чирун» курсунилай башламишзава. Ам кІелунин 15 гьафтеда, гьар гьафтеда 1 сят аваз (лезги чІалайни литературадин кІелунай тарсарин пландин сятер сад ийизва) давам жеда, имни чирвилер къачуз агакьунин темпдиз, ученикрин хсуси къетІенвилериз ва тарсар гудайла ишлемишзавай такьатрин къетІенвилериз килигна тайинарзавайди я. Чешне яз къалурнавай тахминан рабочий программада савадлувал чирун гьам литературадин кІелунин, гьамни лезги чІалан курсара гьатнава. Савадлувал чирунин курсунилай гуьгьуьниз литературадин кІелун ва лезги чІал кьилди чириз эгечІа.

Тахминан рабочий программадин бинедаллаз сифтегъан школада «Литературадай кІелун» чирун патал 117 сят чара авунва. 1 – классда – 15 сят (гьафтеда 1 сят, 15 кІелунин гьафте), 2 – 4 классра итературадай кІелун тарсара 34 сят (1 сят, 34 кІелунин гьафте) тухуда.

Учебный предмет «Литературадай келун» сифтегъан школада чирда, юкъван школада «Лезги литература» хъиз давамар хъийида.

«Литературадай келун» учебный предмет чирун патал образовательный организацийрин иштиракчийривай туьклуьрзавай пландин паюникай сятерин къадар артухар ийиз жеда.

«ЛИТЕРАТУРАДАЙ КІЕЛУН» УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТДИН МАНА (СОДЕРЖАНИЕ)

3 – КЛАСС

Ажеб хъсан затІ я мектеб! Мектебдикай, ктабрикай, акьулдинни камалдин рекье хьуникай шиирар.

Рамазанов К. «Ктабдин мани»; Сулейман С. «Ажеб хъсан затІ я мектеб!»; Фетягь А. «Акьулдин, камалдин рекье».

І сентябрь — Чирвилерин югь. Тарсарикай, муаллимдикай, келунрикайни чирвилерикай шиирар, макъалаяр, мисалар ва мискІалар.

Фетягь А. «Сентябрдин сад»; Гьуьсейнов И. «Тарс»; Насруллаева В.

«Муаллим»; Къардаш А. «Саламан «4»; Саидов А. «Школадиз вач».

Гад ва зул. Гад рикІел хкун. Гатун ва зулун тебиатдикай, лишанрикай, кІвалахрикайни аялрин кьугьунрикай, тебиатдикай кхьенвай шиирар, гьикаяяр, макъалаяр, мисалар, мискІалар.

Гьуьсейнов И. «Гад»; Нямет Л. «Зул»; Савзиханова Э. «Хъипи пеш»;

Алиханов А. «Зи кьисмет»; Гьуьсейнов И. «Зул»; Фетягь А. «Зулун гар»; Исмаилов И. «Чижерин сувар»; Мурадов Ш.-Э. «Ажеб жедай»; Агьмедов И. «Эсер хъана»; Юсуфов Р. «Ктаб рахазва»; СтІал Сулейман «Назани»; Саидов А. «Хъсан хъана Лезгистанда зул аваз», «Дагъви я зун»; Фетягь А. «Акьулдин, камалдин рекье»; Къурбан Гь. «Амалдар Девришни мискъи Манаф»; Тагьиров Ш. «Дагъви лекъ»; Раджабов А. «Фурсухъан Мурсал»; Мурадов Ш.-Э. «МутІлакъ»; Агьмед Л. «Хциз насигъат»; Тагьиров Ш. «КІам ва булах»; Яралиев Я. «Цацар алай кул».

Кьуьд. ХъуьтІуькай, хъуьтІуьн аялрин кьугьунрикайни чІехибурун кеспийрикай, тамукайни багъдикай, гъайванрикайни, набататрикай эсерар. Мурадов Ш.-Э. «Хвашкалди»; Рашидов Р. «Аяз гъахъна чи хуьруьз»; Фетягь А. «Жив»; Гъажиев М. «Жанавуррихъ галаз женг»; Къурбан Гь. «Дуьрниседин тІач»; Тагьиров Х. «ХъуьтІуьз»; Абдуллаев Д. «Бадедин куьмекчияр»; Салимов Б. «Хас я инсандиз»; Къафланов Ш. «Дарих хъана Бахтияр»; Салимов Б. «Лапаткани, лумни нажах»; Эмин Е. «Къах тІуьр кац»; Фетягь А. «Акьулдин, камалдин рекье».

КІан хьухь жуван ватан гуьзел. Хайи Ватандикай, Тебиатдикай, инсанрин арада гуьрметдикай шиирар, дуствиликай, ислягьвиликай мисалар.

Къафланов З. «Лезги ватан»; Гъажиев А. «Шарвили»; Меликов Б. «Ватан»; Батманов В. «Ватан я им чи»; Къардаш А. «Чун кьве вахни»; Муталибов А. «Чан хва».

Махаринни риваятрин уьлкведа. Дагъустандин ва чи уьлкведин стха миллетрин махар. Шиирралди туькІуьрнавай махар, баснияр ва риваятар. Къафланов Ш. «КъатІ авур мецикай риваят» Халкъдин къиса. «Гамерланни лезги аскер»; Саидов А. «Саидан вилер»; Салимов Б. «РикІикай риваят»; Агъмедов И. «Къарини, кацни кицІ»; Жамидин. «Къелеяр»; Лезги халкъдин мах. «Тухуз тахъай сикІ»; Гъасанов З. «Ашукъдин мани»; Исаев Ш. «Пепе хала».

Тебиатдиз къевезва гатфар. Гатфариз тебиатдин шикилар. Гатфариз инсанрин кІвалахриз, абурун тебиатдихъ галаз авай рафтарвилиз, гатфариз гъайванрин, къушарин уьмуьрдиз талукъарнавай гьикаяяр, шиирар, мисалар ва мискІалар, махар.

Саидов А. «Гатфар къевезва»; Тагъиров Ш. «Дагълара гатфар»; Магъмудов А. «Сулейманан насигъатар»; Къардаш А. «За са къелем акІурна»; Саидов А. «Дидедин югъ»; Батманов В. «Дидедиз»; Исмаилов А. «Яран сувар»; Къазиев К. «Буба хтун»; Билалов А. «Чубарукар»; Ибрагъимов И. «Гатфарин пакамахъ»; Агъмедханов Т. «Къизилгуьлдин тар»; Ризванов З. «Мулд-цуьк»; Эмин Е. «Билбил»; Гъажикъулиев Б. «Гатфариз дагъда».

Чи аялрин къугъунар. Аялрин уьмуьрдикай, абурун къугъунрикай, къугъунриз бахшнавай шиирар, махар ва гьикаяяр.

Халкъдин къугъунар. «Гъуьрчехъанар»; «Уюн-уюн»; «Аждагъан»; «Къеле-къеле».

Чи халкъдин баркаллу рухваяр. Уьлкведин баркаллу къушунриз, солдатризни генералриз, летчикриз, дяведин ветеранрин ислягьвилиз бахшнавай шиирар, гьикаяяр ва макъалаяр.

Гъуьсейнов И. «9 Май»; «Гъавадин пагъливан»; Гъасанов З. «Аскердин лиф»; Гъуьсейнов И. «Игитдин хер хурал жеда», «Игит гъамишалугъ амукъда»; Ибрагъимова Гъ. «Игит Эсед», «Игит Абас Исрафиловас»; Саидгъасанов С. «Игит Радим Халикъовас»; Агъмедпашаева М. «Игит Радим»; Саидгъасанов С. «Игит Зейнудин Батманов».

Класдилай къеце кІелун ва хуралай чирун патал теклифнавай эсеррин сиягъ.

Классдилай къеце келун патал: Абдурагъманов М. «КІанда рикІиз»; Вагъабов И. «Лезгийрин мисалар ва мискІалар»; Ганиева А. «Лезги халкъдин манияр», «Лезги халкъдин махар»; Гъуьсейнов И. «Дагъ»; Етим Эмин. «Вил атІудач дуньядихъай ширин я...»; Исмаилов А. «МискІалар»; «Кими къванер»; Мирзоев Ш. «Ша кьугъван»; Пушкин А.С. «Махар»; Салимов Б. «Заман буба»; Тагъиров Ш. «РикІин гирвенкаяр»; Фатахов А. «Шарвили», «Къве поэма», «Ракъинин эквер»; Шабатов Ш. «Лезги мехъеррикай»; Юсуфов Р. «Щелхемдин ялав»; Яралиев Я. «Алапатдин Уруж».

Хуралай чирун патал: СтІал Сулейман «Ажеб хъсан затІ я мектеб»; Насруллаева В. «Муаллим»; Саидов А. «Дидедин югъ»; Исмаилов А. «Яран сувар»; Агъмедпашаева М. «Игит Радим»; Саидгъасанов С. «Игит Зейнудин Батманов».

Библиографиядин культура (аялрин ктабрихъ ва справочный литературадихъ галаз кІвалах). Халкъдин сивин яратмишунрин ва художественный литературадин келунрин къиметлувал, келчивилин кІвалахдин гъавурдик хъун. Ктабрин жуьреяр (печатдай акъуднавай): ктабэсердин, ктаб-кІватІалдин, ктаб-сочиненийрин кІватІал, газетар-журналар, справочникар, словарар, энциклопедияр. КъетІен жуьредин искусстводин ктаб. Ктабдин элементар: ктабдин тІварціиз, жилдиниз, къвед лагъай жилдиниз, сифте гафуниз, шикилриз килигна ктабдин тахминан мана-метлеб тайинарун ва ишлемишун. Жегъил келчидин къайдаяр. КъетІен жуьредин искусстводин ктаб.

«Лезги чІал» учебный предметдин мана ва аялри пуд лагъай классда тухудай универсальный учебный гъерекатар.

Чирвилер гудай (познавательный) универсальный учебный гъерекатар:

- регъят, объемдиз гъвечІи прозадин ва шиирдин эсерар кІелиз хъун; – халкъдин ва автордин, лирикадин ва эпический, махарин ва реалистрин эсерар кватІуниз хъун;
- текстинин мана-метлеб масадан куьмек галачиз ахъай хъийиз хъун;
- лап регъят план тукІуьриз;
- кІелай затІунин къилин фикир тайинариз хъун;
- тамамдиз, куьруьз ва хкъана текстинин мана-метлеб хълагъиз;
- кІелай текстиниз гафаралди шикилар чІугъаз алакьун;
- текст анализ авун: текстинин къил ва къилин мана тайинарун, текст паяриз паюн, текстиниз къил гун, текстинай герек тир вакъиа, агъвалат жагъурун;

- текст ахтармишун: эсеррай жуьреба-жуьре жанрайрин (тӀебиатдин, суьретдин, интерьердин) шикилар жагъурун.

Информациядихъ галаз кӀвалах:

- жуван гуьзетунрал бинелу хъана гьикая туькӀуьриз хьун;
- гьикаяда жуьреба-жуьре чӀал гуьрчегардай гафар, синонимар, лазим предложенияр ва интонация ишлемишун;
- иштиракзавай ксарин кӀвалахриз кьимет гун (муаллимдин куьмекдалди); – текстинихъ галаз къадай шикилар (иллюстрация) хьагъун, тӀебиатдин шикилар гун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр масадан куьмек галачиз жагъурун;
- учебный задачихъ галаз дуьз къведайвал библиотекадай ктаб хьагъун; аннотация туькӀуьрун.

Коммуникативный универсальный учебный гьерекаатар:

- жуьреба-жуьре интонацийралди текст кӀелун, эсерда иштиракзавай ксар, вакъияяр къалурун, жуван алакъа къалурун;
- текстина кьиле физвай кьилин вакъияйриз фикир гун, суалар эцигиз хьун;
- текст суьгъбет авун (галай-галайвал, хьагъунин);
- лазим тир гьиссералди шиирдин эсер кьетӀен манада кӀелун;
- литературадин чӀалалди рахаз чир хьун;
- гьвечӀи, регъят махар, гьикаяяр туькӀуьриз алакьун.

Регулятивный универсальный учебный гьерекаатар:

- гъавурдик кваз, дуьз, эсер ийидайвал тамам гафаралди бес къадардин йигинвал аваз кӀелун;
- текст гъавурдик кваз жува-жуваз явашдиз кӀелун; – текст кӀелдайла, жуван кӀвалахдин еридиз кьимет гун.

Санал кьиле тухузвай кӀвалах:

- кӀвалахунра санал иштиракун: жуьреба-жуьре ролар хьагъун ва ана иштирак авун: табий касдин (подчиненныдин), кӀвенкӀве авайдан;
- вирида санал (коллективно) театризованный кӀвалахда четин тушир, регъят халкъдин сивин яратмишунрин ва художественный литературадин эсерар ролриз пайна кӀелун; роль хьагъун, сегьнеламишун;

— жуван кІвалах намуслувилелди тамамарун, жуван кІвалахдиз кѣимет гун.

. «Билбил базардал»;

Кѣафланов З. «Сефил гатфар»; Кѣурбан Гѣ. «Ирид чин алай дагълар»;

Магъмудов А. «Гатуз дагъда»; Мурадов Ш.-Э. «Экуъ муьгъуьббат», «Бахтаварар», «Шалбуз дагъдин шагъвар»; Мусайиб С. «Хкягъай произведенияр»; Пушкин А.С. «Хкягъай произведенияр»; Рамазанов Г. «МискІалар»; Сардар А. «Гѣетрен нур»; СтІал Сулейман «Шиирар»; Фетягъ

А. «Зигъиндин гурар», «Кѣуншиар»; Хаметова Х. «Хиялрикай нехишар», «Багъа рекъер», «Иренадиз кхъей чарар»; Шихвердиев М. «Экв яргъарай аквада»; Эфендиев М. «Геж алукуьай гатфар».

Хуралай чирун патал: Тагъир Хуьруьг. «КІела, зи хва»; Бабаханов М. «Ватан»; Саидов А. «Фу рахана»; Саидгъасанов С. «Россиядин игитдиз»; Мурадов Ш.-Э. «Кѣуьд»; Абдуллаев Д. «Жив»; СтІал Мусаиб «Гатфарин гуьзел гъвадиз», Асеф Мегъман «Чубарук».

Библиографиядин культура (аялрин ктабрихъ галаз кІвалах)

КѣетІен

жуьредин искусстводин ктаб. Герек тир чирвилерин чешме. Ктабар: учебный (герек тир чирвилер гудай), художественный, справочный. Ктабдин элементар: ктабдин тІварціиз, жилдиниз, кѣвед лагъай жилдиниз, сифте гафуниз, шикилриз килигна ктабдин тахминан мана-метлеб тайинарун.

Библиотекадай лазим ктаб хкягъиз алакьун. Аялар патал журналар кІелун. Ктабрин жуьреяр (печатдай акъуднавай): ктаб-эсердин, ктаб-, кІватІалдин, ктаб-сочиненийрин кІватІал, газетар-журналар, справочникар, словарар, энциклопедияр.

Ганвай списокдай аялрин ктабар картотекадай жагъурун, библиотекада авай аялрин ктабрикай менфят кѣачун.

**СИФТЕГЪАН УМУМИ ОБРАЗОВАНИДИН ДЕРЕЖАДА «ЛИТЕРАТУРАДАЙ
КІЕЛУН» УЧЕБНЫЙ ПРЕДМЕТДИН ПРОГРАММА ЧИР ХЬУНИН КАРДА
ВИЛИВ ХУЪЗВАЙ НЕТИЖАЯР**

Учебный предмет «Литературадай кІелун» тахминан рабочий програмади сифтегъан школа куътягъзавай аялар агъадихъ галай хсуси (личностдин), предметрин алакъада авай (метапредметдин) алакъайрин ва предметрин нетижайрин алакъунрал таъминарзава.

Хсуси (личностдин) нетижаяр

«Литературадай кІелун» учебный предметдин тахминан рабочий программа чир хьунин кьилдин нетижайрив, гъвечІи школьникдин хсусивал (личность) вилик финин еришралди таъминардай, жува аннамишунин, жува жув еримлу авунин, жуваз тербия гунин тегъердихъ элкьуърнавай чирвилер гунинни тербиядин кІвалахар сад авунин къайдади агакъарда. «Литературадай кІелун» учебный предметдин программа чир хьунин кьилдин нетижайри гъвечІи школьникри яшайишдин метлеб авай къайдаяр, рафтарвилер къатІунунин, кІелзавайбуру жемиятдин, адетдин, медениятдин ва руьгъудинни ахлакъдин ивирриз хъсандиз майилвал авунин, и гъерекатра арадал атай тежриба къачунин гьалар къалурзава.

Ватандашвилинни ватанперсвилин тербия:

— Федерациядин тарих ва меденият чирунин ашкьи арадал атун, жемиятдин медениятдин арада милли медениятдин ва Россиядин ватандашвилини умумивал, жуван уьлкведин, хайи чилин алаатай, алай ва кьезмай вакъияйрихъ жуван Ватан – Россия, гьвечли ватан багъа хьунин гьиссер, хайи чIал, Россиядин галаз авай шериквал кьатIунун, урус эдебиятдин чIехи векилрин эсерар ва Россиядин халкьарин яратмишунар чируналди ва абур веревирд авуналди жуван ва маса халкьарин адетриз, медениятриз гьуьрмет кьалурун;

жемиятдин векилдикай хьиз инсандикай, адан ихтияррикайни жавабдарвиликай, гьуьрметлувиликайни лайихлувиликай, жув кьиле тухунин ахлакьдинни эдебдин тегьеррикай, авай алаатай ва алай девиррин тебии алакьайрин гьавурда аваз хьун;

— жуван

— инсанрин арада жедай рафтарвилерин кьайдайрикай сифтедин чирвилер хьун.

Рухьдинни ахлакьдин тербия:

— инсанри сада-садахъ галаз ийидай рафтарвилер, гьар инсандиз вичиз талукъ тир кьилдин лишанар, хайибурун, мукьвабурун ва чарабурун язух атунин, миллетдилай, дуланажагъдилай, диндилай аслу тушиз, абуруз гьуьрметунин, кIанивал, регьимлувал ва ахлакьдин маса хьсан ерияр кьалурунин кьайдаяр чир хьун;

— тахминан рабочий программа – эдебдин кьайдаяр кьатIунунин, художественный эсеррин игитриз абуру чеб кьиле тухузвай тегьерриз, абурун амалриз килигна ахлакьдин жигьетдай кьимет гуз чирун;

— дунья кьатIунин жигьетдай жуван фагьум-фикир аваз хьун, эдебиятдин таьсирдик кваз арадал атай жуьреба-жуьре гьиссерин жуван хьуси фикирар лугьун;

— маса ксариз гьам рухьдин, гьам бедендин жигьетдай зиянар гунихъ элкьуьрнавай гьис са гьерекатни, амални кьабул тавун.

Эстетикадин тербия:

— художественный медениятдиз, искусстводин жуьреба-жуьре хилериз гьуьрметлувилини итиж кьалурун, искусстводин жуьреба-жуьре хилерин, жуван халкьдин ва маса халкьарин адетрин, яратмишунрин гьавурда акьун, художественный кIвалахрин гьар жуьре хилера жуван рафтарвал кьалуриз гьазур хьун;

— гьурчегдаказ кIелунин, яб акалунин ва халкьдин мецин яратмишунринни художественный эдебиятдин эсерриз эстетикадин жигьетдай кьимет гунин тежриба кьачун;

— художественный эсеррин образралди лагьанвай гафарин (чIалан), художественный образ арадал гьизвай рахунрин такьатрин гьавур акьун.

Физически тербия, сагъламвилин саламатвилин меденият арадал гъун: – элкъурна къунвай тѣбиатда (гъа жергедай яз информациядин алемдани) сагълам ва хатасуз (жув ва маса ксар патал) уьмуър кыле тухунин къайдаяр вилив хуьн;

– физический ва психический сагъламвилев къадирлувилелди эгечӀун.

Зегъметдин тербия:

– инсандин уьмуърда ва жемиятда зегъметдин къиметлувал аннамишун, зегъметдин нетижа жавабдарвилелди ишлемишун ва адав къадирлувилелди эгечӀун, зегъмет чӀугунин жуьреба-жуьре крада иштиракунин вердишвилер хуьн, жуьреба-жуьре пешейриз итиж авун.

Экологиядин тербия:

– тѣбиатдихъ галаз игътиятлувилелди рафтарвилер авун, эдебиятдин эсерра къалурнавай инсандинни гъайвандин арада авай рафтарвилерин месэляяр аннамишун;

– тѣбиатдиз зиян гудай гъерекатар, амалар къабул тавун.

Илим чир хьунин къиметлувилер:

– дуьньядикай илимдин рекъелди сифтедин чирвилерай къил акъудиз хуьн, художественный къамат арадал гъунин, жуван фикир-фагъум, къатӀунар, автордин идея лугъунин такъат хъиз, гафунин важиблувилин гъавурда акъун; чирвилер къачунин ва уьмуърдин бязи крад гъялун патал кӀелзавай эсеррин

гъавурда акъун;

– жува жуваз кӀелунин, эдебиятдин такъатралди жув еримлу авун, чирвилер къачунин итижлувал, гъевеслувал, фольклордин ва художественный эдебиятдин эсерар, писателрин яратмишунар чирунин карда аслу тушир бажарагъвал еримлу авун.

ПРЕДМЕТРИН АРАДА АВАЙ АЛАКЪАЙРИН (МЕТАПРЕДМЕТДИН) НЕТИЖАЯР

Сифтегъан школада «Литературадай кӀелун» предмет чирунин нетижада аялриз умуми къатӀунрин гъерекатар арадал гъида:

базадин логикадин гъерекатар:

– темадиз, къилин фикирдиз, жанрдиз килигна, эсерар гекъигун, эсер ва адан автор сада-садав гекъигун, эсерар гекъигунин делилар тайинарун, тешпигъвилер тайинарун;

– автордиз талукъвилин ва жанрдин жигъетдай эсерар сад авун;

- эсерар жуьрейриз-дережайриз паюн патал кар алай лишанар тайинарун, эсерар темайриз, жанрайриз ва жуьрейриз килигна кылдин дережайриз чара авун;
- эсердин сюжет (композиция) веревирд ийидайла, кьайдадив кьурвилер ва аксивилер жагьурун, сюжетдин вакъайрин галай-галайвилер члур хьанвай чкаяр гуьнгуьна хтун, эсердин метлебдикай куьрелди умуми фикирар малумарун, тайинарнавай кьайдада эсердикай жуван фикирар-кьейдер лугьун (кхьин);
- теклифнавай кьайдадин бинедаллаз чирвилерин тапшуругь гьалун патал информация бес тежезвайвилин делил винел акьудун;
- план туькIурдайла, игитрин амалриз кьимет гудайла, кIелай текст ихтилат хьийидайла фольклордин, художественный текстинин сюжетда агьвалатрин алакьаяр тайинарун; **базадин ахтармишунрин гьерекатар:**

- муаллимди теклифнавай суалрин бинедаллаз объектдин (агьвалатдин) гьакъикъи ва жуваз кIандай хътин гьалдин арада авай алакъайрин чаравалтафаватлувал тайинарун;
- муаллимдин куьмекдалди макъсад лугъун, объектдин, агьвалатдин, гьалдин дегишвилер пландик кутун;
  - тапшуругъ къилиз акъудунин са шумуд къайда-жуьре сад-садав гекъигун, теклифнавай къетIенвилерихъ галаз гзафни гзаф къазвай къайда хкъягъун; – теклифнавай пландай тежриба ва чирзавай объектдин къетIенвилер, объектрин арада авай алакъаяр тайинарунин рекъай регъят ахтармишунар къиле тухун;
  - баянар, фикирар къайдада тун ва, къиле тухвай ахтармишунрин (тежрибадин, дережайриз паюнин, гекъигунрин) нетижайрин бинедаллаз гьакъикъи делилар гилигуналди, абур мягъкемарун;
  - гьерекатар, вакъияар ва абурун судулар и ва я маса тешпигъ дуьшуьшра еримлу хьунухъ мумкин тирвиликай виликамаз малумарун; **информациядихъ галаз кIвалах:** – информация къачудай чешме хкъягъун;
  - къалурнавай къайдадин бинедаллаз теклифнавай чешмедай ачухдаказ ганвай информация жагъурун;
  - жувавай къилди ва я муаллимди теклифнавай ахтармишунин къайдадин бинедаллаз якъин ва якъин тушир информациядай къил акъудиз хъун; – интернетдин сетдай информация жагъурдайла чIехибурун (муаллимрин, диде-бубайрин, къанундалди тестикъарнавай векилдин) куьмекдалди информациядин хатасузвилин къайдаяр вилив хуьн;
  - чирвилер къачунин тапшуругърив къурвал, текстинин, видеодин, графикадин, сесерин информация анализ ийиз ва арадал гъиз чир хъун; – информация къалурун патал жува схемаар, таблицаяр арадал гъун. Сифтегъан школада кIелунин йисан эхирда аялрик **коммуникативный** умуми чирвилер къачудай амалар акатда: **малуматар (рахунар-алакъаяр):**
    - таниш чкада жезвай рахунрин, рафтарвилерин шартIарив къурвал, фикирар къабулун ва къайдада тун, жуван гъиссер лугъун;
  - жувахъ галаз рахазвайдаз гъуьрмет авун, суьгъбет ва дискуссия (гъуьжет алай месэла) къиле тухунин къайдаяр вилив хуьн;

- жуъреба-жуъре фикирар-зендер аваз хъун мумкин тирди хиве къун, къабулун;
- жуван фикир эдеблудаказ ва делилламишна лугъун;
- вилик эцигнавай тапшуругъдив къурвал рахаз чир хъун;
- мецелди лугъудай ва кхъенвай къайдадин текстер арадал гъун (гафаралди са затӀунин шикил къалурун, фикирар малумарун, ихтилатун); – халкъдин вилик кӀелдай гъвечӀи текст гъзурун;
- кӀелдай текстиниз талукъ яз шикилар, суъретар хкъягъун;

Сифтегъан школада кӀелунин йисан эхирда аялрик *регулятивный* умуми чирвилер къачудай амалар акатда: **жува-жуваз тешкилун:**

- кӀелунин, чирвилер къачунин везифаяр къилиз акъудунин карда нетижа къазанмишун патал жуван гъерекатар, амалар пландиз къачун;
- хянавай гъерекатар галай-галайвал къайдада тун; жува-жувал гуъзчивал тухун;
- чирвилер къачунин карда жезвай агалкъунрин ва я гуъгъуъна амукъунин (макъсаддив агакъ тавунин) сеbebар тайинарун;
- гъалатӀар арадай акъудун патал чирвилер къачунин карда жуван гъерекатрал амал авун.

Санал къиле тухузвай кӀвалах:

- пландик кутунин, галай-галайвал гъар са кам ва абуруз талукъ муддат тайинарунин жигъетдай теклифнавай форматдин бинедаллаз, куъруъ вахтунда ва яргъалди къилиз акъуддай (коллективный крара, тапшуругъра иштиракун фикирда къуна, къилди жува къилиз акъуддай) мураддар къайдаламишун;

саналди ийизвай кардин макъсад къабулун, макъсаддив агакъун патал саналди гъар са гъерекат, кам тайинарун: ролар паюн, меслятдал атун, саналди ийизвай кӀвалахдин гъерекатар ва нетижаяр веревирд авун; – къиле акъвазуниз, тапшурмишай кар къилиз акъудиз, муътӀуъгъ жез гъазур тирди къалурун;

- умуми кӀвалахдай жувал гъалтзавай пай жавабдарвилелди тамамарун;
- умуми нетижадик жуван кутур паюниз къимет гунн;
- теклифнавай чешнейрин куъмекдалди саналди тир проектрин тапшуругъар тамамарун.

ПРЕДМЕТДИН НЕТИЖАЯР

Сифтегъан умуми образованидин «Литературадай кӀелун» предметдин программа чир хьунин нетижайри предметдин хилез талукь метлебдин кьетӀен лишанар кьалурзава, ам кӀелунинни чирвилер кьачунин жуьребажуьре гьалара ва уьмуьрдин шартӀара кӀелзавайбуруз чирвилер, алакьунар, тежриба гунин рекье ишлемишунихь элкьуьрнава ва чирвилер гунин кьилдин йисариз пайна кьалурнава.

3 – КЛАСС

Йисан эхирда **пуд лагъай класс** кутьягъзавай аялриз ихътин чирвилер хъун лазим я:

- халкъдин сивин яратмишунрай ва художественный литературадин эсеррай жуван ва маса халкъарин адетар, яшайиш, дуланажагъ, эдеблу къиметлувилер жагъурун ва абуруз къимет гун;
- учебный задакадихъ галаз къадайвал ван акъудна ва жува-жуваз кӀелунрин жуьреяр (чирунин, танишвилини, ахтармишунин, тамашунин) элкьурна кӀелун;
- гъавурдик кваз, дуьз, эсер ийидайвал тамам гафаралди бес къадардин йигинвал аваз (са минутда 50-60 гаф) кӀелун;
- кӀелай эсерин тематикадихъ галаз къадайвал 8-10 шиирдилай тӀимил тушиз хуралай чирун;
- художественный эсерар чирвилер гудай (познавательный) текстерикай чара ийиз хъун;
- ганвай темадай кӀелай/ва я яб акалай текстинин бинедаллаз эсердин манадикай жуван фикирар лугъун (8 предложенидилай тӀимил тушиз); – эсер ролриз пайна кӀелун, кӀелай эсеррай са бязи шикилар сегънеламишун; – текст анализ ва интерпретация ийидайла (хабардин, шикилар чӀугунин, фикирар лугъунин) чӀалан жуьреяр ишлемишун;
- прозадин ва шиирдин чӀал къатӀунун: текстин художественный къетӀенвилер къалурун (рифма, строфа), лирикадин эсер эпический эсердилай чара ийиз хъун;
- художественный эсерда кӀиле физвай вакъайрин галай-галайвал, абурун арада алакъаяр тайинарун;
- текстинин мана-метлебдиз талукъ жаваб, текстинай хкъяна кӀелна, тестикъарун.
- маса куьмек галачиз текст паяриз паюн, абурукай важиблуди хкъягъун ва муаллимдин куьмекдалди вири эсердин кӀилин фикир тайинарун;
- кӀелай текстинин план тукӀуьрун, муаллимдин куьмекдалди адан манаметлеб хълагъун, текстиниз гафаралди шикилар чӀугун;
- гафаралди шикилар чӀугунин къайда ишлемишна, кӀелай текстинин мана-метлеб тамамдиз ва хкъяна хълагъун;
- жуван гуьзетунрал бинелу хъана ва я школадин яшайишдай гъикая тукӀуьрун;
- гъикаяда жуьреба-жуьре чӀал гуьрчегардай гафар ва я ибараяр, синонимар, лазим предложенияр ва интонация ишлемишун;

- иштиракзавай ксар, вакъияр къалурун, тѣбиатдин шикилар гун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр масадан куьмек галачиз жагъурун; – иштаракзавай ксарин кѣвалахриз къимет гун (муаллимдин куьмекдалди); – художественный эсердин чѣлалан бязи къетѣнвилерихъ галаз (жанрайриз килигна) таниш хъун: махуна тежедай крар хъун, басняда айгъам хъун, шиирда рифма;
- кьилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар жагъурун;
- текстиниз талукъ тапшуругъар масадан куьмек галачиз тамамарун;
- кѣлай эсердикай куьруь отзыв тукълуьрун;
- кѣлай эсердин мана жува эхирдалди давамар хъувун;
- кѣлай эсердай ранглу иллюстрацияр ишлемишиз текстер тукълуьрун;
- учебный задачихъ галаз къадайвал изданидин аппарат ишлемишун (ктабдин жилд, кьилер, аннотацияр, иллюстрацияр, сифте гаф, сноскаяр ва мсб.)
- жува-жуваз кѣлун патал ктабар хкъягъун, картотека ишлемишун, жува кѣлай ктабдикай суюгъбет авун;
- библиотекадай лазим ктаб хкъягъиз алакъун.
- учебный задачихъ галаз къадайвал алава информацияр (малуматар) агакъун патал справочный литература, Интернетдин такъатар ишлемишун.

III КЛАСС
(34 сят)

№	Тема, курсунин раздел	Программадин мана	Чирвилер тешкилунин къайдаяр ва формаяр Аялдин ківалахдин характеристика
1	Тарсуниз гъахъун (1 сят)	Литературадай келун учебник дихъ галаз танишарун. Инсандин уьмуьрда лезги члалан чка. Учебникда авай лишанрин метлебдин гъавурда тун. Учебникдин мана-метлеб. Словарь.	Литературадай келун учебникдай кьил акъудиз хъун . Тапшуругъар тамамардайла учебникда авай лишанрин метлебар чир хъун ва абур ишлемишун . Кьилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукъ эсерар жагъуриз чир хъун . Эсердин тиварцин бинадаллаз текстинин кьилин манаметлеб чир хъун . Учебникдин эхир кьиле ганвай словардикай менфят къачун . Учебник туькюьр хъун, адан важиблу паяр (жилдер, чинар) чир хъун .
2	Ажеб хъсан затI я мектеб (2 сят)	Мектебдикай, ктабрикай, акъулдинни камалдин рекъе хъуникай шиирар. Рамазанов К. «Ктабдин мани»; Сулейман С. «Ажеб хъсан затI я мектеб!»; Фетягъ А. «Акъулдин, камалдин рекъе». <i>Классдилай къеце келун:</i>	Кьилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукъ эсерар жагъурун . Гъавурдик кваз, дуьз, эсер ийидайвал тамам гафаралди бес къадардин йигинвал аваз келун . Эсерда кьиле физвай вакъиайрин галай-галайвал, абурун арада авай алакъаяр тайинарун . Келай текстинин план туькюьрун , муаллимдин куьмекдалди адан адан мана-метлеб хълагъун . Текстиниз гафаралди шикилар члугун . Художественный эсердин члалан бязи къетленвилерихъ галаз (жанрайриз килигна) таниш хъун . Члал гуьрчегардай гафар ва я ибараяр, синонимар, лазим

	<p>Абдурогъман М. «КІанда рикІиз».</p> <p>Хуралай чирун: СтІал Сулейман «Ажеб хъсан затІ я мектеб».</p> <p>ЧІал гегъеншарун. «<i>Чи школа</i>» темадай сочинение кхъин.</p>	<p>предложенияр ва интонация ишлемишун. Текстиниз талукъ тапшуругъар масадан куьмек галачиз тамамарун. Дестедин кІвалахда иштирак авун, сада-садаз текст кІелун. Юлдашдихъ галаз меслят авун, суьгъбетчидихъ яб акалун, масадан фикирриз гъурмет ийиз алакьун. Жув ахтармишун ва жува-жуван агалкьунриз жува къимет гун. Ктабрин паяр (жилд, кбилер, сифте гаф, эхиримжи гаф) чир хъун. Муаллимди къалурай темадай жува-жуваз ктаб (10-100 чин авай) жагъурун; муаллимдин куьмек галачиз тарсарилай къеце гъафтеда 1 - 3 чин авай ктаб кІелун. Муаллимдин суалдиз жаваб яз жува-жуваз кІелай ктабдай са чІук хкъягъун ва адан мана-метлеб хълагъун. Классдилай къеце кІелунин тарсара таниш тушир писателдин 1 - 3 ктаб чир хъун. Эсердин мана-метлеб чир хъун, мана-метлеб хълагъун. План туькІуьрун, пландай суьгъбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабдин тІвар, эсердин автор чир хъун, абур карточкайрал кхъиз алакьун. «Кард», «Самур», «Дагъустандин дишегъли» журналрин аялар патал разделар кІелун.</p>
--	---	--

<p>1-сентябрь - чирвилерин югъ (4сят)</p>	<p>Тарсарикай, муаллимдикай, кӀелунрикайни чирвилерикай шиирар, макъалаяр, мисалар ва мискӀалар. Фетягъ А. «Сентябрдин сад»; Гьуьсейнов И. «Тарс»; Насруллаева В. «Муаллим»; Къардаш А. «Саламан «4»; Саидов А. «Школадиз вач».</p> <p>Классдилай къеце кӀелун: Яралиев Я. «Алааматдин Уруж».</p> <p>Хуралай чирун: Насруллаева В. «Муаллим».</p> <p>ЧӀал гегъеншарун: «Зи муаллим».</p>	<p>Къилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукъ эсерар жагъурун. Жуван гуьзетунрал бинелу хъана ва я школадин яшайишдай гьикая туькӀуьрун. Эсерра жуьреба-жуьре чӀал гуьрчегардай гафар ва я ибараяр, синонимар, лазим предложения рва интонация ишлемишун. Иштиракзавай вакъиаяр къалурун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр масадан куьмек галачиз жагъурун. Иштиракзавай ксарин кӀвалахриз къимет гун (муаллимдин куьмекдалди). Гафаралди шикилар чӀугунин къайда ишлемишун ва кӀелай текстинин мана-метлеб тамамдиз ва хкъана хълагъун. Текстиниз талукъ тапшуругъар масадан куьмек галачиз тамамарун. Жув ахтармишун ва жува-жуван агалкъунриз жува къимет Ктабрин паяр (жилд, къилер, сифте гаф, эхиримжи гаф) чир хъун. Муаллимди къалурай темадай жува-жуваз ктаб (10-100 чин авай) жагъурун; муаллимдин куьмек галачиз тарсарилай къеце гъафтеда 1 - 3 чин авай ктаб кӀелун. Муаллимдин суалдиз жаваб яз жува-жуваз кӀелай ктабдай са чӀук хкъягъун ва адан мана-метлеб хълагъун. Классдилай къеце кӀелунин тарсара таниш тушир писателдин 1 - 3 ктаб чир хъун. Эсердин мана-метлеб чир хъун, мана-метлеб хълагъун. План туькӀуьрун,</p>
		<p>пландай суьгъбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабдин тӀвар, эсердин автор чир хъун, абур карточкайрал кхъиз алакъун. «Кард», «Самур», «Дагъустандин дишегъли» журналрин аялар патал разделар кӀелун. <i>Дифференцированный кӀвалах:</i> жуван школадин муаллимдикай малуматар кӀватӀун.</p>

<p>Гад ва зул (4сят)</p>	<p>Гад риклел жкун. Гатун ва зулун тебиатдикай, лишанрикай, ківалахрикайни аялрин кьугьунрикай, тебиатдикай кхьенвай шиирар, гьикаяяр, макъалаяр, мисалар, мисклалар.</p> <p>Гьуьсейнов И. «Гад»; Нямет Л. «Зул»; Савзиханова Э. «Хъипи пеш»; Алиханов А. «Зи кьисмет»; Гьуьсейнов И. «Зул»; Фетягь А. «Зулун гар»; Исмаилов И. «Чижерин сувар»; Мурадов Ш.-Э. «Ажеб жедай»; Агьмедов И. «Эсер хъана»; Юсуфов Р. «Ктаб рахазва»; С. Сулейман. «Назани»; Саидов А. «Хъсан хъана Лезгистанда зул аваз»; Фетягь А. «Акьулдин, камалдин рекье»; Къурбан Гь. «Амалдар Девришни мискьи Манаф»; Саидов А. «Дагъви я зун»; Тагьиров Ш. «Дагъви лекь»; Раджабов А. «Фурсухъан Мурсал»; Мурадов Ш.-Э. «Мутлакь»; Агьмед Л. «Хъиз насигьат»; Тагьиров Ш. «Клам ва була»; Яралиев Я. «Цацар алай кул».</p> <p>Классдилай кьеце клелун:</p> <p>Тагьиров Ш. «Риклин гирвенкаяр» («Гири сердца»).</p>	<p>Кьилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукь эсерар жагьурун. Клелзавай текстинин мана-метлебдиз килигна лазим интонация (ериш, манадин ударение, паузаяр, тегьер, ван) хкягьун. Текст гьалатлар ва тикрарунар квачиз (кваз) тамам гафаралди клелун.</p> <p>Текстинин мана-метлебдиз талукь жаваб, текстинай хкяна клелна, тестикьарун.</p> <p>Масадан куьмек галачиз текст паяриз паюн, абурукай важиблуди хкягьун ва муаллимдин куьмекдалди вири эсердин кьилин фикир тайинарун.</p> <p>Текстинай план туькьуьрун.</p> <p>Муаллимдин куьмекдалди адан мана-метлеб хълагьун.</p> <p>Текстиниз гафаралди шикилар члугун.</p> <p>Жуван гуьзетунрал бинелу хъана тебиатдикай гьикая туькьуьрун. Эсерра жуьреба-жуьре члал гуьрчегардай гафар ва я ибараяр, синонимар, лазим предложенияр ва интонация ишлемишун. Иштиракзавай ксар, вакъияяр къалурун, тебиатдин шикилар гун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр масадан куьмек галачиз жагьурун. Мисклалриз жавабар гун. Мисалар чир хьун. Художественный эсердин члалан бязи кьетенвилерихъ галаз (жанрайриз килигна) таниш хьун.</p> <p>Члук сегьнеламишун. Гатун ва зулун тебиатдин шикилар члугун.</p> <p>Кватлал хъана (групповой) ва кье касди текстинин фрагментар клелун.</p> <p>Юлдашдихъ галаз меслят авун, суьгьбетчидихъ яб акалун, жуван фикирар лугьун.</p> <p>Жув ахтармишун ва жува-жуван агалкьунриз жува къимет гун.</p> <p>Муаллимдин суалдиз жаваб яз жува-жуваз клелай ктабдай са члук хкягьун ва адан мана-метлеб хълагьун. Классдилай кьеце клелунин тарсара таниш тушир писателдин 1 - 3 ктаб чир хьун. Эсердин мана-метлеб чир хьун, мана-метлеб хълагьун. План туькьуьрун, пландай суьгьбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабдин тивар, эсердин автор чир хьун, абур карточкайрал кхъиз алакьун. «Кард», «Самур», «Дагъустандин дигешгьли» журналрин аялар патал разделар клелун.</p> <p><i>Интонация, пунктуациядин лишанар, интонациядин нормаяр вилив хвена шиир ван алаз клелун.</i></p>
	<p>Проектдин ківалах:</p>	

	«Зулун нехишар».	
Къуьд (5 сят)	<p>Хъуьтлуькай, хъуьтлуьн аялрин къугъунрикайни члехибурун кеспийрикай, тамукайни багъдикай, гъайванрикайни, набататрикай эсерар.</p> <p>Мурадов Ш.-Э. «Хвашкалди»; Рашидов Р. «Аяз гъахъна чи хуьруьз»; Фетягъ А. «Жив»; Гъажиев М. «Жанавуррихъ галаз женг»; Къурбан Гъ. «Дуьрниседин тлач»; Тагъир Х. «Хъуьтлуьз»; Абдуллаев Д. «Бадедин куьмекчияр»; Салимов Б. «Хас я инсандиз»; Къафланов Ш. «Дарих хъана Бахтияр»; Салимов Б. «Лапаткани, лумни нажах»; Эмин Е. «Къах тлуьр кац»; Фетягъ А. «Акбулдин, камалдин рекъе».</p> <p>Классдилай къеце клелун:</p> <p>Фатахов А. «Ракъинин эквер».</p> <p>Члал гегъеншарун.</p> <p>«Къуьд алуькна».</p>	<p>Къилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсер, са темадиз талукъ эсер жагъурун.</p> <p>Текст гъалатлар ва тикрарунар квачиз (кваз) тамам гафаралди клелун.</p> <p>Шиирдин текстиниз килигна, хъуьтлуьн тлебиатдин шикилар члугун.</p> <p>Шиир хуралай лугъун. Иштиракзавй ксарин кваллахриз килигна къимет гун (муаллимдин куьмекдалди). Эсерра жуьреба-жуьре члал гуьрчегардай гафар ва я ибараяр, синонимар, лазим предложенияр ва интонация ишлемишун.</p> <p>Иштиракзавай ксар, вакъияар къалурун, тлебиатдин шикилар гун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр масадан куьмек галачиз жагъурун.</p> <p>Художественный эсердин члалан бязи къетленвилерихъ галаз (жанрайриз килигна) таниш хъун.</p> <p>Масадан куьмек галачиз текст паяриз паюн, адаз къилер гун.</p> <p>План туьклуьрун, пландай суьгъбет авун. Муаллимдин куьмекдалди вири эсердин къилин фикир тайинарун.</p> <p>Текстиниз гафаралди шикилар члугун.</p> <p>Кватлалдин квалахда (группада) иштирак авун, кватлалдин квалахда сада-садаз шиирар клелун, жуван агалкъунриз къимет гун.</p> <p>План туьклуьрун, пландай суьгъбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабдин твар, эсердин автор чир хъун, абур карточкайрал кхъиз алакьун. «Кард», «Самур», «Дагъустандин дишегъли» журналрин аялар патал разделар клелун.</p> <p><i>Эсердай члук сегънеламишун ва шиир хуралай чирун патал везифаяр тайинарун, класс цлийи йисаз талукъарнавай мярекатдиз гъазур хъун.</i></p>

<p>КІан хьухь жуван ватан гуьзел (4сят)</p>	<p>Къафланов З. «Лезги ватан»; Гъажиев А. «Шарвили»; Меликов Б. «Ватан»; Батманов В. «Ватан я им чи»; Къардаш А. «Чун кьве вахни»; Муталибов А. «Чан хва».</p>	<p>Къилерихъ галаз танишвал, анай лазим тир эсер жагъурун. Шиирар дуьз, гъавурдик кваз, ачухдиз, ван хкажна ва бескъадардин зарблувал аваз кІелун. Текстини художественный кьетІенвилерин винел гуьзетунар тухун. КІелай эсеррин бинедаллаз жуван Ватандикай суьгъбет авун. ТІварцІай эсердин мана-метлеб чирун. Шиирар сада садаз кІелун. Шиирар хьуралай чир хьун. КІватІал-кІватІал (групповой) хъана кІвалахун, садасадаз шиирар кІелун. Жуван гъиссер, Ватандихъ галаз жуван рафтарвилер фикирда къуна Ватандикай са гъвечи суьгъбет туькІуьрун. Ватан кІан хьунин руьгъ кутун, гуьзелвилел кьимет эцигиз чирун. Масадан куьмек галачиз текстинай четин гафар жагъурун. Суалрин куьмекдалди текст тамам</p>
		<p>паяриз паюн. Шикилар чІугун. Жув ахтармишун ва жуван агалкъунриз къимет гун. ЦІийи ктабдихъ галаз таниш хьун. аялар патал акъуднавай художественный (12 - 40 чин авай) ктабар, «Кард» журнал, «Ша чна кІелин» кІватІалдай хайи Ватандикай, инсанрин кІвалахрикайни дуствиликай, эсерар кІелун. Муаллимдин суалдин куьмекдалди кІелай эсердин мана-метлеб мягъкемарун. Ктабдин важиблу паяр (жилдер, чинар) чир хьун. Ктабдихъ гелкъуьн. <i>Гатун вахтунда жува кІелай «Зи рикІ алай ктаб» суьгъбет авун, ктабрин выставка гъазурун.</i></p>

<p>Махаринни риваятрин уьлкведа (3 сят)</p>	<p>Дагъустандин ва чи уьлкведин стхамиллетрин махар. Шиирралди туькIуьрнавай махар, баснияр ва риваятар. Къафланов Ш. «КъатI авур мецикай риваят»; Къиса. «Тамерланни лезги аскер»; Саидов А. «Саидан вилер»; Салимов Б. «РикIикай риваят»; Агъмедов И. «Къарини, кацни кицI»; Жамидин. «Къелеяр»; Лезги халкъдин мах. «Тухуз тахъай сикI»; Гъасанов З. «Ашукъдин мани»; Исаев Ш. «Пепе хала».</p> <p>Классдилаь къеце кIелун: Вагъабов И. «Лезгийрин мисалар ва мискIалар».</p> <p>Проектдин кIвалах: «Махар туькIуьрин».</p> <p>ЧIал гегъеншарун. «Зи рикI алай мах».</p>	<p>Къилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукъ эсерар жагъурун. Эсер дуьз, кIелзавайдан гъавурдик кваз, эсер ийидай гьалда, лазим тир йигивал аваз, тамам гафаралди кIелун. Художественный эсердин чIалан къетIенвилер тайинарун. Иштиракзавай ксариз, гъайванриз гьикI килигзаваIа, гъам чара авун. Текст манадин жигъедай акъалтIай паяриз паюн. КIелай махунин мана-метлеб куьрелди суьгъбет хъийиз ва гьикаядихъ жуван эхир гилиг хъувун. Жува авур гуьзетунрикай гьикая туькIуьрун. Шикилриз килигиз, абурукай суьгъбет авун. КIелай эсердиз талукъ яз гузвай суалриз жавабар туькIуьрун. Махунин, баснядин, шиирдин бязи къетIенвилерихъ галаз (суьгъуьр, айгъам, иштиракзавайбур, метлеб, везин) таниш хъун. Махуна кьиле физвай крарин галай-галайвал тайинарун. Гьикаядин паюнин ва я вири текстинин мана-метлеб муаллимдин куьмекдалди кьилин фикир чара авун. КIелайдан куьруь манна-метлеб ахъаюн. КIелунихъ галаз алакъалу яз жуван гуьзетунрикай суьгъбет авун. Эсердиз ганвай шикилрай адан мана-метлеб ахъаюн. Иштиракзавай ксар, тIебиат, вакъияяр къалурун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр жагъурун. Текстина гафарин метлебар тайинарун. Мах ролриз пайна, эсер ийидай гьалда кIелун. Эсердин чIук сегънеламишун. Классдилаь къеце кIелунин тарсара таниш тушир писателдин 1 - 3 ктаб чир хъун. Эсердин мана-метлеб чир хъун, мана-метлеб хълагъун. План туькIуьрун, пландай суьгъбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабдин тIвар, эсердин автор чир хъун, абур карточкайрал кхъиз алакъун. «Кард», «Самур», «Дагъустандин дишегъли» журналар аялар патал разделар кIелун. Схемадихъ галаз кIвалах: схемадин жуьреда ганвай информацияр кIелун, махарин жуьреяр умумиламишун, «Эсерар рикIел хкваш ва лагъ» тапшуругъ тамамарун.</p>
--	--	---

		<div style="text-align: center;"> <pre> graph TD A[Махар] --> B[Сивин яратмишунрин] A --> C[Литературадин] B --> D[Суйгьурдин] B --> E[Яшайишдин] B --> F[Гьайванрикай] </pre> </div> <p>Халкьдин сивин яратмишунрин эсерар (халкьдин махар) ван акьудна ва жува-жуваз (явашдиз) кӀелун, мотив ва кӀелунин мурад тайинарун, суалдиз жаваб гун «Эсер кӀелдайла, гьи суалдиз жаваб гуз жеда», халкьдин эсерра махарин ва гьикьикьи вакьияяр кьатуниз хьун.</p>
--	--	---

<p>Тѣбиатдиз къвезва гатфар (4сят)</p>	<p>Гатфариз тѣбиатдин шикилар. Гатфариз инсанрин кІвалахриз, абурун тѣбиатдихъ галаз авай рафтарвилиз, гатфариз гъайванрин, къушарин уьмуьрдиз талукъарнавай гъикаяяр, шиирар, мисалар ва мискІалар, махар. Саидов А. «Гатфар къвезва»; Тагъиров Ш. «Дагълара гатфар»; Магъмудов А. «Сулейманан насигъатар»; Къардаш А. «За са къелем акІурна»; Саидов А. «Дидедин югъ»; Батманов В. «Дидедиз» («Маме»); Исмаилов А. «Яран сувар»; Къазиев К. «Буба хтун»; Билалов А. «Чубарукар»; Ибрагъмив И. «Гатфарин пакамахъ»; Агъмедханов Т. «Къизилгуьлдин тар»; Ризванов З. «Мулд-цуьк»; Эмин Е. «Билбил»; Гъажикъулиев Б. «Гатфариз дагъда».</p>	<p>Къилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукъ эсерар жагъурун. Эсер дуьз, кІелзавайдан гъавурдик кваз, эсер ийидай гъалда, лазим тир йигивал аваз, тамам гафаралди кІелун. Шиирда къиле физвай вакъиайрин галай-галайвал, абурун арада алакъяяр тайинарун. Масадан куьмек галачиз текст паяриз паюн, абурукай важиблуди хкъягъун ва муаллимдин куьмекдалди вири эсердин къилин фикир тайинарун. Гафаралди шикилар чІугунин къайда ишлемишна, кІелай текстинин мана-метлеб тамамдиз ва хкъяна хълагъун. Жуван гуьзетунрал бинелу хъана ва я школадин яшайишдай гъикая туькІуьрун. Махара жуьреба-жуьре чІал гуьрчегардай гафар я ибараяр, синонимар, лазим предложенияр ва интонация ишлемишун. Иштиракзавай ксар, вакъиаяр къалурун, тѣбиатдин шикилар гун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр масадан куьмек галачиз жагъурун. Иштиракзавай ксарин кІвалахриз къимет гун (муаллимдин куьмекдалди). Художественный эсердин чІалан бязи къетІенвилерихъ галаз (жанрайриз килигна) таниш хъун. МискІалриз жавабар гун. Мисалар гъун. Гатфарин шикилар чІугун. Шиир хурулай лугъун. Шиирдиз жува-жуваз суалар туькІуьрун. Жавабриз къимет гун. Жуван кІелунриз ва агалкъунриз къимет гун. Текстиниз талукъ тапшуругъар масадан куьмек галачиз тамамарун. Ктабрин паяр (жилд, къилер, сифте гаф, эхиримжи гаф) чир хъун. Классдилай къеце кІелунин тарсара таниш тушир писателдин 1 - 3 ктаб чир хъун. Эсердин мана-метлеб чир хъун, мана-метлеб хълагъун. План туькІуьрун, пландай суьгъбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабдин тІвар, эсердин автор чир хъун, абур карточкайрал кхъиз алакъун. «Кард», «Самур», «Дагъустандин дишегъли»</p>
	<p>Хуралай чирун: Саидов А. «Дидедин югъ». Исмаилов А. «Яран сувар».</p>	
	<p>Классдилай къеце</p>	

	<p>кӀелун: Мирзоев Ш.А. «Ша кӀугъван».</p> <p>ЧӀал гегъеншарун: «Гатфарин кӀвалахар».</p>	<p>журналрин аялар патал разделар кӀелун. <i>Ктабрин выставка гъазурун.</i></p>
<p>Чи аялрин кӀугъунар (Зсят)</p>	<p>Аялрин Ӏрдикай, абурун Ӏунрикай, кӀугъунриз навай ва шиирар, мах; гъикааяр. Ӏугъунар. Халкъдин Ӏ; «Уюн- «Гъурчехъ кдагъан»; уюн»; «Къеле-къеле».</p> <p>Къеце</p> <p>Классдилай кӀелун: Исмаилов А. «Кимин къванер».</p>	<p>Къилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукъ эсерар жагъурун. Эсер дуьз, кӀелзавайдан гъавурдик кваз, эсер ийидай гъалда, лазим тир йигивал аваз, тамам гафаралди кӀелун. КӀелзавай эсерда къиле физвай вакъиайрин галайгалайвал, абурун арада алакъаяр тайинарун. Текст масадан куьмек галачиз паяриз паюн, абурукай важиблуди хкъягъун ва муаллимдин куьмекдалди вири эсердин къилин фикир тайинарун. Аялрин уьмуьрдикай, абурун кӀугъунрикай гъикая туькӀуьрун. Гъикаядай жуьреба-жуьре чӀал гуьрчегардай гафар ва я ибараяр, лазим предложенияр, интонация ишлемишун. Аялрин кӀугъунриз, кӀвалахриз къимет гун. Иштиракзавай аялар, вакъиаяр къалурун патал авторди ишлемишзавай гафар ва ибараяр масадан куьмек галачиз жагъурун. Текстиниз талукъ тапшуругъар масадан куьмек галачиз тамамарун. КӀватӀалдин кӀвалахда (группада) иштирак авун, кӀватӀалдин кӀвалахда сада-садаз шиирар кӀелун, жуван агалкъунриз къимет гун. Ктабрин паяр (жилд, къилер, сифте гаф, эхиримжи гаф) чир хъун. Эсердин мана-метлеб чир хъун, мана-метлеб хълагъун. План туькӀуьрун, пландай суьгъбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабдин тӀвар, эсердин автор чир хъун, абур карточкайрал кхъиз алакъун. «Ша чна кӀелин», «Кард», «Самур», «Дагъустандин дишегъли» журналрин аялар патал разделар кӀелун.</p>

<p>Чи халкъарин баркаллу рухваяр (4сят)</p>	<p>Уълкведин баркаллу кьушунриз, солдатризни генералриз, летчикриз, дяведин ветеранрин ислягъвилиз бахшнавай шиирар, гьикаяяр ва макъалаяр.</p> <p>Гъуьсейнов И. «9–Май»; «Гъавадин пагъливан»; Гъасанов З. «Аскердин лиф»; Гъуьсейнов И. «Игитдин хер хурал жеда»; «Игит гъамишалугъ амуькъда»; Ибрагъимова Гъ. «Игит</p>	<p>Къилериз килигна ктабдай жува лазим эсер, са автордин эсерар, са темадиз талукъ эсерар жагъурун.</p> <p>Эсер дуьз, кълелзавайдан гъавурдик кваз, эсер ийидай гъалда, лазим тир йигивал аваз, тамам гафаралди кълелун.</p> <p>Ветеранриз, ислягъвилиз, баркаллу рухвайриз бахшнавай шиирар кълелун.</p> <p>Эсердин тIварцIиз килигна текстинин мана-метлеб лугъун.</p> <p>Десте кIвалахда иштиракун, сада-садаз шиирар кълелун.</p> <p>Са гъвечи чIук сегънеламишун.</p> <p>Баркаллу рухвайрикайни ветеранрикай суьгъбет туькIуьрун, жуван гьиссер, кIанивал, гъурметлувал къалурун.</p>
	<p>Эсед»; Ибрагъимова Гъ. «Игит Абас Ибрафиловаз»; Саидгъасанов С. «Игит Радим Халикъоваз»; Агъмедпашаева М. «Игит Радим»; Саидгъасанов С. «Игит Зейнудин Батманов».</p> <p>Хуралай чирун: Агъмедпашаева М. «Игит Радим». Саидгъасанов С. «Игит Зейнудин Батманов».</p> <p>Классдилай къеце кIелун: Етим Эмин. «Вил атIудач дуьньядихъай ширин я...».</p> <p>Проектдин кIвалах: «Чаз ислягъвал кIан я».</p>	<p>Жув ахтармишун ва жуван агалкъунриз къимет гун.</p> <p>Ктабрин паяр (жилд, къилер, сифте гаф, эхиримжи гаф) чир хьун.</p> <p>Классдилай къеце кIелунин тарсара таниш тушир писателдин 10 - 15 ктаб чир хьун. Эсердин мана-метлеб чир хьун, мана-метлеб хълагъун. План туькIуьрун, пландай суьгъбет авун. Суалриз жавабар гун. Ктабрин тIвар, эсердин автор чир хьун, абур карточкайрал кхъиз алакьун. «Ша чна кIелин», «Кард», «Самур», «Дагъустандин дишегъли» журналрин аялар патал разделар кIелун.</p> <p><i>Жуьтдиз кIвалахун: Коллективдин проект «Чаз ислягъвал багъа я» (Баркаллу рухвайрикай шиирар ва маса литературадин вечер къиле тухун) Ктабрин выставка гъазурун.</i></p>